

УДК: 343.352:343.21(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>

МОТИВ ТА МЕТА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Мішура М.В.,*аспірант наукової лабораторії**з проблем протидії злочинності ННІ №1**Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0009-0008-4312-1378

Мішура М.В. Мотив та мета зловживання впливом.

Вказується, незважаючи на те, що зловживання впливом з суб'єктивної сторони характеризується передусім умисною формою вини, важливо також встановити мотиви та мету вчинення злочинів, передбачених ст. 369 Кримінального кодексу України. Кожне к. пр. вчиняється з певною метою, а особа, яка його вчиняє, керується певним мотивом. Тому з'ясування мотиву та мети цих деліктів має значення для розуміння причин їх вчинення, а також чинників, що спонукають особу до вчинення таких суспільно небезпечних діянь.

Отже, у статті досліджено зміст мотиву та мети зловживання впливом як кримінально-правових ознак злочину, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України. За результатами дослідження встановлено, що для зловживання впливом здебільшого характерний корисливий мотив. Корисливий мотив зазвичай характеризує суб'єкта «пасивного» зловживання впливом і значно рідше – суб'єкта «активного» зловживання впливом. Однак це не дає підстави визнавати цей мотив обов'язковим для особи, винної у зловживанні впливом. Не слід виключати можливість вчинення цих деліктів з інших мотивів (наприклад, через особисту неприязнь). Оскільки мотив не є обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України, він не впливає на кримінально-правову оцінку вчиненого, однак може бути врахований під час призначення покарання.

Аргументовано, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання впливом є така мета, як вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч. 1 ст. 369-2 Кримінального кодексу України), та одержання неправомірної вигоди (ч. 2, 3 ст. 369-2 Кримінального кодексу України). Ці два види мети впливають зі змісту кримінального закону та мають значення для кваліфікації зловживання впливом.

Водночас делікт, передбачений ч. 2, 3 ст. 369-2 Кримінального кодексу України, може вчинятися не лише з метою одержання неправомірної вигоди, але й з іншою метою, напри-

клад, допомогти особі домогтися прийняття необхідного чи бажаного для неї рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інша мета, окрім одержання неправомірної вигоди, на кримінально-правову оцінку вчиненого не впливає, однак може бути врахована під час призначення покарання.

Ключові слова: корупційне кримінальне правопорушення, мотив, мета, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, зловживання впливом, неправомірна вигода, службова особа, особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кримінальна відповідальність.

Mishura M.V. Motive and purpose of abuse of influence.

It is indicated that, despite the fact that the abuse of influence from the subjective side is primarily characterized by an intentional form of guilt, it is also important to establish the motives and purpose of committing the crimes provided for in Art. 369 of the Criminal Code of Ukraine. Every crime is committed for a specific purpose, and the person who commits it is guided by a certain motive. Therefore, finding out the motive and purpose of these torts is important for understanding the reasons for their commission, as well as the factors that motivate a person to commit such socially dangerous acts.

The article examines the content of the motive and purpose of abuse of influence as criminal law features of the crime provided for in Art. 369-2 of the Criminal Code of Ukraine. Based on the results of the study, it was established that the abuse of influence is mostly characterized by a self-interested motive. A selfish motive usually characterizes the subject of "passive" abuse of influence and, much less often, the subject of "active" abuse of influence. However, this does not provide grounds for recognizing this motive as mandatory for a person guilty of abuse of influence. The possibility of committing these torts for other reasons (for example, due to personal enmity) should not be excluded. Since the motive is not a mandatory feature of the crime provided

for in Art. 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, it does not affect the criminal law assessment of the offense. However, it may be considered when imposing a sentence.

It has been argued that a mandatory feature of the subjective side of the abuse of influence is such a goal as influencing the decision-making by a person authorized to perform the functions of the state (Part 1 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine) and obtaining an unlawful benefit (Part 2, 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine). These two types of purpose derive from the content of the criminal law and are important for the qualification of abuse of influence.

At the same time, the delict provided for in part 2, 3 of Art. 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, may be committed not only for the purpose of obtaining an illegal benefit, but also for another purpose, for example, to help achieve the adoption of a necessary or desired decision by a person authorized to perform the functions of the state or local self-government. Any other goal, apart from obtaining an illegal benefit, does not affect the criminal assessment of the committed offense, but may be taken into account when imposing a sentence.

Key words: corruption criminal offense, motive, purpose, subjective side of the criminal offense, abuse of influence, unlawful benefit, official, person authorized to perform the functions of the state or local self-government, criminal liability.

Постановка проблеми. Внутрішній прояв зловживання впливом виражається в ознаках суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення (далі – к. пр.). Як слушно зауважують науковці, суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона к. пр., яка відображає психічні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта з приводу вчиненого ним діяння, та яка складається з певних ознак [1, с. 184]. У межах цього елемента складу к. пр. традиційно виділяють вину як єдину обов'язкову ознаку, а також мотив, мету та емоційний стан як його факультативні ознаки [2, с. 544].

Незважаючи на те, що зловживання впливом з суб'єктивної сторони характеризується передусім умисною формою вини, важливо також встановити мотиви та мету вчинення злочинів, передбачених ст. 369 Кримінального кодексу України (далі – КК). Кожне к. пр. вчиняється з певною метою, а особа, яка його вчиняє, керується певним мотивом. Тому з'ясування мотиву та мети цих деліктів має значення для розуміння причин їх вчинення, а також чинників, що спонукають особу до вчинення таких суспільно небезпечних діянь. Як зазначено в літературі, мотив відіграє важливу роль у визна-

ченні ступеня суспільної небезпеки злочину, а тому суди враховують його під час призначення покарання [3, с. 333].

Стан опрацювання проблематики. У вітчизняній кримінально-правовій літературі проблемні питання відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, досліджено в роботах О.О. Дудорова, К.П. Задой, В.І. Дюрдя, Н.О. Кочерової, М.О. Комарницької, В.М. Киричка, О.О. Книженко, В.О. Навроцького, А.В. Савченка, Л.Ю. Тимофєєвої, В.І. Тютюгіна та інших вчених. Попри це, чимало проблем у цій сфері, зокрема пов'язаних із факультативними ознаками суб'єктивної сторони цього к. пр., залишаються нерозв'язаними або принаймні дискусійними.

Метою статті є встановлення та розкриття змісту мотиву та мети зловживання впливом як кримінально-правових ознак злочину, передбаченого ст. 369-2 КК.

Виклад основного матеріалу. У чинному КК наразі відсутні визначення мотиву та мети як ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Водночас ґрунтовні дефініції цих понять запропоновано авторами проєкту КК. Мотивом вчинення кримінального правопорушення вони пропонують вважати усвідомлене внутрішнє спонукання суб'єкта кримінального правопорушення до вчинення діяння, передбаченого КК (ч. 1 ст. 2.4.9.), а метою вчинення кримінального правопорушення – уявлення суб'єкта кримінального правопорушення про бажаний наслідок свого діяння, передбаченого КК (ч. 2 ст. 2.4.9.) [4].

Н.О. Кочерова визначає можливий перелік мотивів зловживання впливом поділяючи їх на такі групи: а) низькі (користь, помста, заздрість, хвастощі, кар'єризм, особисті рахунки з державною системою, організацією чи з конкретними особами тощо); б) суспільно нейтральні (образа, матеріальна зацікавленість, позбавлена ознак користі, корпоративна (кланова) солідарність, підсвідома потреба в почутті самоповаги тощо); в) суспільно позитивні (помилково сприйняті інтереси територіальної або релігійної громади, а рівно будь-якої організації, прагнення перевиконати покладені обов'язки, сімейні та родинні почуття, страх за себе або близьких, фактор болю під час фізичного або психічного впливу тощо) [5, с. 147]. Між тим, ізпоміж можливих мотивів вчинення зловживання впливом дослідниця пропонує відокремлювати один, який, як свідчить судова практика та проведено нею анкетування працівників правозастосовних органів, превалює серед інших – корисливий мотив [5, с. 147-148].

На переконання інших дослідників, лише діяння, передбачені ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК, характеризується корисливими мотивами [6, с. 260;

7, с. 912; 8, с. 6]. Зазначена позиція вчених дає підстави стверджувати, що вони визнають корисливий мотив обов'язковою ознакою складів злочинів, передбачені ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК, з чим погодитись складно. Дійсно у судовій практиці к. пр., передбачені ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК, зазвичай вчиняються з корисливих мотивів [9–13]. Однак це не дає підстави визнавати цей мотив обов'язковим для особи, винної у вчиненні «пасивного» зловживання впливом, адже неправомірна вигода хоча найчастіше і має матеріальний характер, водночас ним не обмежується.

Ймовірно прибічники такого підходу корисливий мотив «прив'язують» до варіативних дій у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або власне одержання неправомірної вигоди, під якою розуміють переважно матеріальну вигоду. Водночас, як відомо, офіційне поняття неправомірної вигоди узагальнено включає в себе дві основні групи активів (вигод): матеріального характеру та нематеріального характеру. Отже, за своїм змістом вигоди нематеріального характеру (наприклад, позитивні відгуки, рекомендації по службі, публікації в засобах масової інформації тощо) як правило не містять корисливого «елементу». Як відомо, корисливий мотив – це внутрішнє аморальне спонукання суб'єкта злочину задовольнити особисті потреби матеріального характеру шляхом протиправного заволодіння чужим майном або створення умов для заволодіння ним шляхом незаконного, за чужий рахунок, звільнення від майнових обов'язків і скорочення звичайних і необхідних за даних обставин особистих витрат [14, с. 515; 15, с. 180]. У п. 21 ст. 1.4.1. проекту КК корисливий мотив – спонукання особи до одержання матеріального блага для себе чи іншої особи, одержання або збереження певного речового права, уникнення матеріальної витрати, досягнення іншої матеріальної вигоди шляхом вчинення кримінального правопорушення [16]. Загальною рисою користі є прагнення особи до незаконного збагачення, до отримання матеріальної вигоди передусім для себе [17, с. 32]. Тобто йдеться про такий собі протиправно-аморальний «матеріальний егоїзм». Корисливий мотив обумовлює мету досягнення матеріальної вигоди.

Водночас не можна погодитися з Н.О. Кочеровою в тому, що під корисливим мотивом необхідно розуміти прагнення особи задовольнити свої (своїх рідних, близьких чи інших осіб) індивідуальні потреби за допомогою здійснюваного – для особи, яка пропонує або надає неправомірну вигоду (ч. 1 ст. 369-2 КК) вирішення її індивідуальних потреб шляхом прийняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, необхідного та бажаного для неї рішення; для особи, яка одержує неправомірну вигоду чи обіцяє здійснити обумовлений вплив

за надання такої вигоди (ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК) вирішення її індивідуальних потреб, у тому числі збільшення статків, одержання матеріальної незалежності [5, с. 147-148]. Таке тлумачення корисливого мотиву «розмиває» його межі і не дозволяє відмежувати від інших мотивів.

Таким чином, мотиви злочинів, описаних у ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК, зазвичай є корисливими, однак це не виключає можливість вчинення вказаних деліктів з інших мотивів.

Водночас у судовій практиці зловживання впливом з боку «активного» його суб'єкта (ч. 1 ст. 369-2 КК) здійснювалося зокрема з корисливих мотивів [18], а також, рідше, через особисту неприязнь [19].

Відтак, жоден мотив к. пр., передбаченого ст. 369-2 КК, не має значення для кваліфікації, однак може бути врахований під час призначення покарання.

У певних випадках правозастосовним органам складно визначити мотив вчиненого діяння, про що свідчить аналіз судової практики. Зокрема у вироку Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30 січня 2024 року використано таке формулювання: «ОСОБА_3, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи умисно, з корисливих мотивів, всупереч діючого законодавства України, маючи мотив направлений на надання неправомірної вигоди третій особі за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а саме з метою уникнення кримінальної відповідальності у кримінальному провадженні... надав т.в.о. начальника відділення поліції... грошові кошти в сумі 1 000 доларів США в якості неправомірної вигоди» [20]. В іншому випадку правозастосовні органи вбачали корисливий мотив зловживання впливом у злочинному умислі спрямованому на ухилення від призову за мобілізацією [21]. Ще в одному судовому рішенні йшлося про те, що особа діяла умисно з корисливим умислом та з метою протиправного збагачення [22].

Після авторського аналізу мотиву далі важливо звернути увагу на мету цих кримінально протиправних діянь.

Уже згадана в цій статті Н.О. Кочерова зауважує, що незважаючи на те, що диспозиції ст. 369-2 КК не містять прямої вказівки на мету зловживання впливом, вона впливає з їх змісту та є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони аналізованих злочинів. На переконання дослідниці метою суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК, є прийняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, конкретно визначеного та бажаного для неї рішення [5, с. 151-152]. В.О. Навроцький стверджує,

що в ч. 1 ст. 369-2 КК суб'єкт к. пр. має на меті вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [23, с. 170].

Безумовно, вчені мають рацію стосовно такої мети як вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Однак тут потрібно нагадати і за проміжну мету – бажання суб'єкта «активного» зловживання впливом («замовника») вплинути на «посередника», тобто особу, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі, вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, у цьому випадку можна говорити про те, що мета «активного» зловживання є за своїм внутрішнім змістом подвійною: 1) спонукати посередника до впливу на особу уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (проміжна мета); 2) прийняття потрібного «замовнику» впливу рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (головна мета).

Метою суб'єкта злочину, передбаченого, частинами 2 і 3 ст. 369-2 КК України, зважаючи на складність об'єктивної сторони цих діянь, Н.О. Кочерова називає особисте збагачення (прийняття у власність вигод матеріального характеру), прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, торгівля впливом у виді промислу [5, с. 151-152].

Суб'єктивна сторона пасивного підкупу, на переконання В.І. Тютюгіна, в усіх його формах (крім одержання) характеризується метою одержання неправомірної вигоди [24, с. 631]. В.О. Навроцький у ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК розрізняє мету того, хто здійснює підкуп (здійснення впливу за прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави) та мету умовного «посередника» (одержання неправомірної вигоди) [23, с. 170]. Така позиція видається частково дискусійною, оскільки у зазначених випадках зловживання впливом суб'єктом к. пр. визнається лише «посередник». Тому кримінально-правове значення для ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України має лише мета «посередника» – одержання неправомірної вигоди. Натомість мета того, хто здійснює підкуп, повинна лише охоплюватися інтелектуальним моментом умислу «посередника».

З позицію вчених, відповідно до якої метою злочину, передбаченого ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК, є одержання неправомірної вигоди, варто погодитися, оскільки вона безпосередньо ґрунтується на положеннях змісту ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК. Прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної

вигоди для себе чи третьої особи, зокрема поєднане з вимаганням такої вигоди, відбувається передусім з метою одержання неправомірної вигоди. Хоча не слід виключати випадки, коли особа може переслідувати й інші мету, наприклад, допомогти певній особі в прийнятті необхідного чи бажаного для неї рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

У судовій практиці зловживання впливом з боку суб'єкта «активного» впливу (ч. 1 ст. 369-2 КК) здійснюється з метою уникнення кримінальної відповідальності [25]; з метою прийняття слідчим рішення про повернення транспортного засобу, вилученого в межах кримінального провадження та рішення про закриття вказаного кримінального провадження [26]; з метою уникнення призову на військову службу за мобілізацією до Збройних Сил України в період дії правового режиму воєнного стану [27]; з метою невжиття заходів реагування щодо незаконного видобутку корисних копалин та незупинення робіт по видобутку та транспортуванню видобутого піску [28]; з метою не притягнення до адміністративної відповідальності [29].

У цих та інших судових рішеннях має місце плутанина у визначенні конкретного мотиву і мети зловживання впливом, а також в їх розмежуванні.

Висновки. Отже, було визначено, що для зловживання впливом здебільшого характерний корисливий мотив. Корисливий мотив зазвичай характеризує суб'єкта «пасивного» зловживання впливом і значно рідше – суб'єкта «активного» зловживання впливом. Водночас це не дає підстави визнавати цей мотив обов'язковим для особи, винної у зловживанні впливом. Не можна виключати можливість вчинення цих деліктів з інших мотивів (наприклад, через особисту неприязнь). Оскільки жоден мотив не є обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 369-2 КК, він не впливає на кримінально-правову оцінку вчиненого, однак може бути врахований під час призначення покарання.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання впливом є така мета, як вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч. 1 ст. 369-2 КК) та одержання неправомірної вигоди (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК). Ці різновиди мети, на відміну від інших, мають значення для кваліфікації.

Мета «активного» зловживання (ч. 1 ст. 369-2 КК) є за своїм внутрішнім змістом подвійною: 1) спонукати посередника до впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (проміжна мета); 2) прийняття потрібного «замовнику» впливу рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (головна мета).

Водночас делікт, передбачений ч. 2, 3 ст. 369-2 КК, може вчинятися не лише з метою одержання неправомірної вигоди, але й з іншою метою, наприклад, допомогти особі добитися прийняття необхідного чи бажаного для неї рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інша мета, окрім одержання неправомірної вигоди, на кримінально-правову оцінку вчиненого не впливає, однак може бути врахована під час призначення покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
2. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
3. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
4. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 25 лютого 2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.
5. Кочерова Н.О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 214 с.
6. Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень : практич. посіб. / За наук.-практич. ред. д.ю.н., проф. А.В. Савченка; за заг. ред. д.ю.н., засл. юриста України, Директора Державного бюро розслідувань О.О. Сухачова. Київ : Державне бюро розслідувань, 2023. 394 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
8. Комарницька М.О. Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (081 – Право). Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2021. 203 с.
9. Вирок Вищого антикорупційного суду від 15 червня 2020 року у справі № 991/492/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89823388>.
10. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 липня 2020 року у справі № 758/5744/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90588785>.
11. Вирок Вищого антикорупційного суду від 19 лютого 2021 року у справі № 711/3111/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94992373>.
12. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10 травня 2024 року у справі № 947/10679/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118954892>.
13. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 27 травня 2024 року у справі № 639/2962/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119284051>.
14. Золотова О.І. Корисливий мотив як кваліфікуюча ознака умисного вбивства. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 513–518.
15. Газдайка-Василишин І.Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–187.
16. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 10 січня 2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/01/11/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-10-01-2024-1.pdf>.
17. Єднак В.М. Корисливий мотив як ознака постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 27. Том 3. С. 29–32.
18. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 08 грудня 2023 року у справі № 461/9203/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115630951>.
19. Вирок Держинського районного суду м. Кривого Рогу від 23 лютого 2023 року у справі № 210/557/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109193350>.
20. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 30 січня 2024 року у справі № 171/971/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116628959>.
21. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05 жовтня 2023 року у

- справі № 336/8116/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113942464>.
22. Вирок Фрунзівського районного суду Одеської області від 30 травня 2024 року у справі № 517/394/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119394426>.
23. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О.М., 2019. 464 с.
24. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
25. Вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 22 лютого 2024 року у справі № 699/1157/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117164923>.
26. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 08 грудня 2023 року у справі № 461/9203/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115630951>.
27. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 09 грудня 2022 року у справі № 718/2364/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107776507>.
28. Вирок Баштанського районного суду Миколаївської області від 10 січня 2022 року у справі № 468/1746/21-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102469356>.
29. Вирок Борщівського районного суду Тернопільської області від 04 лютого 2022 року у справі № 594/835/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102955761>.